

חודש אב – על החורבן וההתחדשות

אורית רוזנבליט

(מאמר לגליון חודש אב תשס"ז של "קולר")

המקום שבו אנו צודקים

יהודה עמיחי

מן המקום שבו אנו צודקים,

לא יצמחו לעולם

פרחים באביב.

המקום שבו אנו צודקים,

הוא רמוס וקשה

כמו חצר.

אבל ספקות ואהבות עושים

את העולם לתחוח

כמו החפרפרת, כמו חריש.

ולחיישה תשמע במקום

שבו הנה הבית

אשר נחרב.

השיר הזה של יהודה עמיחי מלווה אותי שנים רבות. אני נזכרת בו ונעזרת בו בכל פעם בה אני נכנסת או נפגשת עם מאבק של צדק מול צדק. כשצדק אחד עומד מול מול צדק אחר, וכל אחד מהם דורש בלעדיות לעצמו, אני רואה לנגד עיני מלחמה. המקום בו מתרחשת מלחמה הוא רמוס וקשה. המקום בו מתרחשת מלחמה - אין בו אהבה, אין בו אלוהים, יש בו רק חורבן. וכאן, תוך כדי כתיבה, קורה לי מה שודאי קורה במלחמות - הצדק עליו נלחמים נרמס, נשכח ובודאי לא צמח. יהודה עמיחי שר בזכות הספקות. המקום שבו אנו צודקים הוא הבית הבנוי, העומד יציב על תילו. הבית - כמו הצדק - בנוי לתלפיות, יציב ומאפשר מנוחה לגוף ולנשמה.

בני אדם שואפים ליציבות, לבטחון, למנוחה – לצדק. טוב להיות צודק. אבל במקום שבו אנו צודקים אנחנו רואים רק את עצמנו, מתגדרים בצדקתנו ואין מקום למפגש עם האחר, עם הזולת. כשאנחנו בבית, האחר שבחוץ הוא הזר ולעיתים האויב המאיים. רק כשנצא מהבית או מן הצדק נתפנה לראות את הזולת, נוכל לחוש את פגיעותו, נפגוש את מאווי, נשמע את לחישותיו. הספק הוא הצדק התחוח, כמו אדמה חרושה. הספק מאפשר זריעה, מזמן צמיחה. הספק מבקש מפגש עם ספק אחר. הוא מזמין למפגש, ללימוד, ליצירה, לאהבה. המקום בו היה הבית אשר נחרב הוא מקום של לחישה, הוא מקום של בת קול, הוא מקומה של ראשית בריאה חדשה, מקומו של אלוהים.

אישה יודעת בגופה את המחזוריות הזאת של בנין וחורבנו, חורבן והאהבה שהוא מזמין. גם הטבע יודע את המחזור הזה.

חודש אב הוא שיאו של הקיץ, הזמן בו הבית אינו מגן מהחום (כשאינו מזגן), הזמן בו השמש מיבשת כל, העולם בשיא היובש וכבר כמעט ואין פרי על העצים. בדיוק בחודש הזה, בו נדמה שהעולם נשרף, מציינים את האבל הגדול על החורבן. הבית, ביתו של אלוהים, נחרב בראשונה ובשניה ממש בחודש אב.

חרב בעברית זה יבש. היובש של הקיץ הישראלי יוצר חוויה של חורבן. היובש הזה הוא רמוס וקשה. אולי זו הסיבה העמוקה לחורבן הבית באב. בשיא היובש אנו חשים היטב את החורבן.

חורבנו של הבית הביא - במבט היסטורי - ליצירה והתחדשות בלתי נתפסים. על חורבן הבית נבנתה תרבות עשירה, ענפה, המקיפה את כל תחומי החיים. העם היהודי יצר על חורבן הבית תרבות ללא בית, תרבות של שאלות, תרבות של ספקות, תרבות הולכת, תרבות של הלכה, ולמרבה החכמה - תרבות בונה ויוצרת שלא ויתרה מעולם על האבל. האבל על הבית שנחרב נכנס ללוח השנה שלנו, שולב ועוצב בו כחלק בלתי נפרד מהחיים.

מסכת תענית במשנה מספרת לנו על התהליך הזה המביא לחורבן; תהליך בו משתבשת התקשורת שבין הארץ לשמים; תהליך בו אלוהים מתריע בפני בני האדם על שבירת הסדר החברתי והם נקראים לתקנו. בפרק האחרון (פרק ד) במסכת תענית מתועד כיצד נהג העולם בתיקונו, כיצד נהגו משמרות הכהנים בבית שנחרב. והבית נחרב. והחרבן מתחולל בשיא הקיץ, שיא היובש, שיא החום בין י"ז בתמוז לט' באב (תענית ד ו).

וכאן, כשהמסכת ממש מגיעה לסיומה, אנחנו עדים לשמחת הצמיחה וההתחדשות:

אָמַר רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,

לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כַּחַמְשָׁה עָשָׂר בָּאָב וְכִּיּוֹם הַכְּפוּרִים,

שְׂפָהָן בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם יוֹצְאוֹת בְּכָלֵי לֶבָן שְׂאוּלֵין,

[....]

נֶכֶן הוּא אוֹמֵר, "צְאֵינָה וּרְאֵינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמֶלֶךְ שְׁלֵמָה בְּעֵטְרָה שְׁעֵטְרָה לֹא אָמוּ בְּיוֹם חֲתָנָתוֹ

וְכִיּוֹם שְׂמַחַת לְבוֹ" (שיר השירים ג).

בְּיָוֶם הַתְּנַתּוֹ, זֶה מִתֵּן תּוֹרָה.

וּבְיָוֶם שְׂמֵחַת לֵב, זֶה בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׂיִבְנֶה בְּמִהְרֵה בְּיָמֵינוּ. אָמֵן:

משנה, מסכת תענית ד, ח

באותו חודש עצמו, שבוע לאחר האבל הכבד על החורבן, אנחנו מציינים את חג האהבה. ט"ו באב הוא חג של התחדשות, של צמיחה, חג של חתונות. ממש כשם שבטבע של ארצנו הטללים מתחילים להתרבות, החצבים מתחילים לפרוח בגבעות, תהליך בריאת העולם מתחדש (לקראת ראש השנה) ומהאבל על החורבן עולה התקווה והשאיפה והאמונה בהתחדשות העולם ובבנייה המחודשת. ואנחנו, היום, בזמנים של הרבה מאוד צדק. צדק מול צדק מול צדק. איך נשכיל להיות במצב של לחישה, של מפגש של אהבה? איך נלמד לחיות במצב שבו הבנייה עצמה יותר חשובה מהבית שיעמוד? איך נדע להמשיך את היצירה הזאת ארוכת השנים, שהיא היא העיקר, ולא רק תוצריה? איך נלמד לקדש את המתהווה, את השואל להשתנות, את הלוחש, ולא את הצועק את צדקתו? איך נלמד מהגוף הנשי לקבל את המחזור הזה של בנייה שנובעת מתוך החורבן? איך נקשיב לטבע ארצנו ולא נביט רק על הבניינים העומדים בה בצדקתם? האם חודש אב יכול להיות חודש האם?